

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Calmar Län och Öland

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE.

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Calmar Län och Öland till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

Calmar Län och Öland

TILL

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifne

FEMÅRS-BERÄTTELSE.

för Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

STOCKHOLM, 1840.

TRYCKT HOS P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna Beskaffenhet.....	3.
§ 2. Innevånare.....	4.
Folket.....	6.
§ 3. Näringar.....	10.
Jordbruket.....	10.
Boskapsskötsel.....	15.
Hästafveln.....	17.
Färafveln.....	18.
Skogar.....	18.
Bergsrörelsen.....	20.
Fabriker, Bruk och öfrige näringar hvilka icke höra till Bergsrörelsen.....	21.
Skeppsvarf.....	22.
Binäringar.....	22.
1:o Jagt.....	22.
2:o Fiske.....	22.
3:o Väfnader.....	23.
4:o Kalkbränning och Stenbrytning.....	23.
5:o Träkärl.....	23.
6:o Forssling af varor.....	23.
7:o Uppsamling af kreatursben.....	23.
8:o Tjärubränning och Kohlning.....	24.
9:o Salpetersjudning.....	24.
10:o Handel och Sjöfart.....	24.
§ 4. Politisk Författning.....	24.
Kammarverk.....	24.
Statsbidrag.....	26.
Politie.....	27.
§ 5. Städer.....	29.
1:o Calmar.....	29.
2:o Westervik.....	32.
3:o Wimmerby.....	36.
4:o Borgholm.....	37.

Underdånig Berättelse om tillståndet i Statistiskt och Ekonomiskt hänseende inom Calmar Län och Öland, för åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

§ 1.

Länets allmänna Beskaffenhet.

Angående Länets geografiska läge, vidd, skapnad, berg, sjöar, vattendrag, olika jordarter, m. m. äfvensom beträffande politiska indelningen i Domsagor, Fögderier, Härader o. s. v., får Landshöfdinge-Embetet, till undvikande af ett onödigt återupprepande, återropa hvad Konungens Befallningshafvandes senaste, år 1833 afgifna, Femårs-Berättelse derom fullständigt innehåller. helst dessa omständigheter under den tidrymd, hvarpå denna Berättelse har afseende, icke undergått någon märkbar eller anmärkningsvärd förändring. Inga jordras, större vattenutskärningar, betydligare sjö-uttappningar eller dylika händelser hafva under tiden förändrat landets naturliga beskaffenhet. De enda olikheter, som förete sig i landets yttre utseende, härleda sig från vid-

gade odlingar och skogsfällning. I begge dessa afseenden torde Landshöfdinge-Embete längre fram i denna Berättelse få vidare yttra sig.

§ 2.

Innevånare.

Länets folkmängd, upptagen i sista Femårs-Berättelsen till 162,067 personer, befinnes enligt 1837 års Mantalslängder uppgå till 170,710, deraf 83,157 af mankön och 87,553 af qvinkön. Populationen har således under sistförflutna qvinquennium vunnit en tillväxt af 8,643 personer, som med ungefärligen 7 procent öfverstiger folkökningen under de näst derförinnan passerade fem åren.

Denna folkmängdens betydliga ökning torde böra tillskrifvas de hufvudsaker Konungens Befallningshafvande i dess föregående Femårs-Berättelser anført, nemligen fortfarande hemmansklyfningar och jordafsöndringar, derigenom ökade tillfällen för nya bosättningar och äktenskap beredas. Dertill kommer, att hvarken någon egentelig missväxt eller någon dödande farsot hemsökt eller härjat Länet under den tidrymd, hvarpå närvarande berättelse har afseende. Cholerasjukdomen, som år 1834 anställde så stora förödelse inom alla angränsande Län, skonade likväl detta, med undantag af två ställen, Köpingen Döderhultsvik och en by i Hwena Socken; hvarest af denna sjukdom blefvo angripne sammanräknadt 5 personer, af hvilka 3 dogo. Inflyttningar från andra Län hafva ungefärligen motsvarats af härifrån skedd utflyttningar. Åren 1833 och 1834 flyttade en mängd arbetsfolk öfver till Gottland, troligen mera i följd af ryktesvis utbredda, ogrundade underrättelser om der sig erbjudande förmånligare arbetsförtjenst, än med förledande af verklig brist på utkomst i hemorten.

Fördelad på Länets Städer och Fögderier visar sig närvarande folkmängden sålunda:

	Erläggande Mantal.		Befriade från Mantal.		Summa.		Total-Summa.
	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	Mankön.	Qvinkön.	
Calmar Stad . . .	1,409	1,829	1,045	1,348	2,454	3,177	5,631
Westerviks dito . .	811	1,061	629	728	1,440	1,789	3,229
Wimmerby d:o . . .	361	501	270	335	631	836	1,467
Borgholms d:o . . .	140	134	75	68	215	202	417
Tjustrs Häraders Fög- deri	8,779	8,779	7,489	7,919	16,268	16,698	32,966
Tunaläns, Sefvedes och Aspelands d:o	9,032	9,684	7,996	7,859	17,028	17,543	34,571
Handbörds, Strauda och Norra Möre d:o	8,620	8,359	8,106	9,312	16,726	17,671	34,397
Södra Möre d:o . . .	6,600	7,167	7,651	7,483	14,251	14,650	28,901
Ölands Norra Mot . .	3,949	4,013	3,202	3,421	7,151	7,434	14,585
Dito Södra Mot . . .	3,589	3,660	3,404	3,893	6,993	7,553	14,546
Summa	43,290	45,187	39,867	42,366	83,157	87,553	170,710

Största folkmängden är således i Tunaläns, Sefvedes och Aspelands Häraders Fögderi. Men detta är också det största till vidden, och derefter beräknad, visar befolkningen sig ringast i nämnde Fögderi. Af alla trakter i Länet är Öland tätast bebodt. Tager man i betraktande, att denna ö består af ett ur hafvet uppskjutande öfvergångs-kalkberg, hvars enda egentliga odlings- och fruktbara del utgöres af de, genom upplandning bildade, kuststräckorna, hvaremot sjelfva bergåsen, eller som det på ön kallas, allvaren, och som utgör öns största vidd, i allmänhet icke kan odlas, utan är användbar endast till häst- och färbete; så finner man, att befolkningen är betydlig, då den på så ringa landvidd uppgår till 29,131 personer. Om från Öns 12 kvadrat-mil frånräknas de 6 à 7 som utgöras af nyss omförmälda ofruktbara allvaren, så visar det sig att Ölands kustland, i afseende på folkrikheten, icke öfverträffas af någon provins i Sverige, om ej af en och annan min-

dre trakt i Malmöhus Län. Och likväl är Ön icke på långt när öfverbefolkad. Mera än $\frac{1}{4}$ del af dess årliga spanmåls-production försäljes till andra orter; och Öns verkliga behof af sådana varor, hvilka der icke kunna åstadkommas, motsvarar icke hvad den har att afyttra.

Folket. I afseende på folkets lynne, sedlighet, bildning och konstflit, synes knappast hafva förelupit någon märkbar förändring under senast förflutna fem åren. Medgifvas måste väl, att, hvad bildningen angår, några, fastän obetydliga, framsteg blifvit gjorda, hvilka, näst inrättandet af nya skolor i åtskilliga socknar, torde hafva sin förnämsta grund i tidens framskridande upplysning, som icke undgår att från de högre så småningom meddela sig till de lägre samhällsklasserne. Mycket återstår likväl ännu att i denna väg önska och hoppas. Särdeles i Länets skogsbygd eller inre trakter är allmogon ofta okunnig, stundom vidskeplig och fördomsfull samt, i följd af missledda religionsbegrepp, benägen för svärmeri, öfverdrift och ofördragsamhet i sin Gudsdyrkan. På slättlandet åter och vid kusterna, har väl bildningen gått mera framåt, men också mycket gått förloradt af sedernas ursprungliga renhet. Öfverallt har presterskapet således ett stort fält att bearbeta, och med tillfredsställelse har Landshöfdinge-Embetet förnummit, att man härutinnan på de flesta ställen i Länets tillvägagår med klokhet, omsorg och nit. Beklagligen gifves dock ett eller annat undantag, der Presterne antingen synas hafva lemnat å sido allt bemödande för folkets sanna upplysning och bildning, eller ock åtnöjt sig med att inom Socknen bilda, eller, om den förut funnits, nära och underhålla en förening af så kallade läsare, hvilka, strängt och punktligt iakttagande alla yttre religionsbruk, likväl föga gjort sig reda för Christendomens inre väsende och därför ofta visa sig sjelfviska och ofördragsamma i sammanlefnaden med andra. Läseriet är fiendtligt emot sann upplysning. Uppkommet af fördom och förvillelse, hämtar det deraf sin näring. Man har härpå sett bevis vid yppade frågor om antagande af nya Psalmboken, hvars uteslutande bruk vid Gudstjensterne i de kyrkor, der den ej redan varit antagen, Dom-Capitlet härstädes med verkligt nit sökt bereda. Det har också lyckats på de flesta ställen; ehuru fördomens och fanatismens strid emot den goda saken varit så häftig, att det händt, att den nya Psalmbokens vedersakare, under pågående Gudstjenst, egenmäktigt nedtagit eller ombytt numror, upphängda till anvisning af Psalmer utur nya Psalmboken, för hvilket brottsliga förfarande gerningsmännen blifvit lagförde och straffade.

Uti sista Femårs-Berättelsen har Konungens Befallningshafvande vidrört fylleriets menliga inverkan på sedligheten och ansett detta onda nära nog ohjelpigt så länge bränvinsbränningen fortfar att vara en nästan öfver hela Riket allmän handtering, med hvilken till och med den ringaste jordägare, oftast till sitt och sin familjs både ekonomiska och moraliska fördel, får sig sysselsätta, och till hvilken just de minst besutne jordbrukarne likasom inbjudas genom en för mindre bränvinsredskap jemförelsevis alltför låg beskattning. Konungens Befallningshafvandes då yttrade öfvertygelse har vunnit styrka och bekräftelse genom ytterligare fem års erfarenhet. Man har börjat att ifrå för nykterhets-föreningar, hvilka också, på ett och annat ställe här i Länet blifvit inrättade. Meningen eller afsigten med dessa inrättningar är god och berömvärd; men under närvarande förhållanden är ändamålet svårt om icke omöjligt att uppnå. Under det bränvinsproductionen är i synbart tilltagande, låter det sig knappast göra att minska och genom absoluta afsägelser tillintetgöra consumptionen af denna vara. Vill man minska den öfverklagade bränvinsfloden och skydda samhället från dess förhärjande öfversvämningar; så bör man väl uppsöka och småningom tilltappa flodens källor, och icke våga det alltid fruktlösa försöket, att med dammar och bälverk hämma flodens framfart, hvarigenom dess förstörande verkningar, dämpade för ögonblicket, snart blifva desto värre. Erfarenheten, som lemnat så mångt sorgligt rön om den menliga naturens svaghet, om vanans makt och lidelsernas styrka, har visat huru fåfängt det i allmänhet är att bjuda försakelse, då frestelsen i nästa ögonblick skall bjuda njutning. Derföre kan Landshöfdinge-Embetet icke, utan att fela emot sanningen, tillägga de hitintill inrättade Nykterhets-föreningar någon afgörande inverkan på nykterheten. Deras matriklar må vara rika på namn; men Landshöfdinge-Embetet fruktar att för mången af de inskrifne är och blir namnteckningen både det första och sista steget på den nya banan. Landshöfdinge-Embetet är likväl långt ifrån att fördöma nykterhets-föreningarne eller förkasta deras princip, som är god och, under andra omständigheter, säkert skulle mäktigt bidraga till sedlighet och måttlighet. Men dertill fordras en materiell och en intellectuel förberedelse. Den omätliga bränvinsmassan måste minskas och folket bibringas en högre grad af sann upplysning, än den, som för närvarande är allmän. Till första ändamålet fordras förändrade stadgar och åtgärder angående bränvinsbränningen, hvarigenom den må upphöra att vara, hvad den nu nästan allestädes är, en hufvudhandtering för jordbrukaren. I senare af-

seendet åter tarivas ändamålsenligt inrättade folkskolor, verkande i förening med upplysta religionslärares nit.

Antalet af de vid Domstolarne åtalade brott och förseelser synes hafva snarare ökat än minskats. Åtminstone har antalet af arrestanterne i Länsbåket varit i nästan jemt tilltagande. Dock torde denna senare omständighet till icke ringa del hafva härrört från de strängare åtgärder med försvarslöse personer, som tillkommit i följd af Kongl. Förordningen den 29 Juni 1833. Omkring 90 å 100 personer äro vanligen förvarade å Länsbåket. Antager man att 70 å 80, Länet tillhörige, fångar hållas till arbete å fästningarne och Corrections-inrättningarne i Riket; så befinnes, att af Länets folk mängd ungefärligen En ibland Tusende är arresterad. Af de, som förvaras i Länsbåket består vanligen en fjerdedel af sådana, som för obehörigt kringstrykande och bristande försvar blifvit i håkte inmanade.

Ofvan åberopade Kongl. Förordning, angående försvarslöse personers behandling, synes icke hafva fullkomligt uppfyllt det dermed åsyftade ändamål. Sällan eller aldrig lyckas de i den Kongl. Förordningen anbefallda försök att å de försvarslöse hereda tjenst eller annat laga näringsfång, och här i Länet har det ännu icke inträffat, att någon Församling, derom på Sockenstämma tillfrågad, förklarar sig villig att emottaga och lemna försvar å en sådan person. Det är farhågan för fattigförsörjnings-pligterna, som synes utgöra största hindret emot anskaffandet af tjenst å de försvarslöse. Nu gällande Författningar angående fattigförsörjningen inom Församlingarne och dessas rätt att vägra inhyses- och tjenstehjons inflyttning torde tariva många förändringar för att blifva fullkomligt lämplige till närvarande tidsförhållanden och öfverensstämmande med stadgarne om skyldigheten att åga försvar och påföljden för dess saknad.

Mer och mer ökar sig antalet af backstugu-sittare och inhysesshjon. Lättheten för ungt arbetsfolk att, med eller utan iakttagande af föreskrifterne i Kongl. Förordningen den 19 December 1827, betinga sig en större eller mindre jordplan, der de kunna uppföra en stuga och plantera några tunnor potatoes, bereder naturligtvis ökade tillfällen till giftermål och särskilda bostättningar; och kanske är folkökningens starka tilltagande under senare åren hufvudsakligast att tillskrifva denna omständighet. Men ju mera ett sådant inhysesshushåll ökas, desto svårare blir det för dess medlemmar att finna
deras

deras bergning. Deras jord afkastar vanligen endast potatoes; hustrun, nödsakad att vårda och tillse barnen, kan föga bidra till gemensamma uppehållet, och mannens arbetsförtjenst blir oftast otillräcklig till fyllande af de ökade behofven. Kommer dertill, att mannen, vare sig för att döfva bekymren eller af annan orsak, öfverlemnar sig åt fylleri och utsväfningar; så blir olyckan i sanning gränslös. Barnen, vanvårdade så väl i fysiskt som moraliskt hänseende, drivas ut på bygden att insamla allmosor; och det är just dessa vandringar som så ofta inleda på lasternas bana. Jordägaren, som är från år saknar de dagsverken han betingat sig af inhyses-hjonen, ser sig slutligen nödsakad att vidtaga åtgärder till deras afhysande. De flytta då deras usla boning till någon annan jordtorfva, om hvars bebyggande de lyckats att träffa öfverenskommelse, och om detta är i en annan Socken, så uppstår vanligen tvist med församlingen, som på grund af Kongl. Kungörelsen den 5 December 1788 protesterar emot inflyttningen; och dessa tvister leda ofta till mycket trassel, split och oenighet emellan grann-socknarne. I några få socknar är fattigförsörjningen indelad på rotar, hvilka till hvarandra äro ställda i samma förhållande, som särskilda Socknar, i afseende på den, emot skyldigheten att vårda hvar och en sina fattige, svarande rättigheten att vägra inhyses- och mindre arbetsföre tjenste-hjons inflyttning. Denna ytterligare inskränkning af det territorium, inom hvilket en arbetare med sitt hushåll opåtaladt äger att sig bosätta, leder till ett ökad antal af de tvedrägt-alstrande inflyttnings-tvisterna.

Landshöfdinge-Embete har ofvanföre yttrat att befolkningen i moraliskt hänseende föga förändrat sig, men att dock några framsteg i bildning kunnat förspörjas. I afseende på fysisk styrka och kraft torde folkstammen icke heller hafva undergått någon försämring. I allmänhet äro detta Läns innevänare ett storväxt och resligt folk. Ölands allmoge är i synnerhet utmärkt för sin längd. Calmar Kongl. Regemente, som är indeladt inom detta och de begge öfrige Smålands Länen, har ovanligt stort manskap och skall i detta hänseende öfverträffa de flesta andra Regimenten i Riket.

Allmänna välmågan i Länet har under sist förflutna fem åren mera tillän aftagit. Stöd för detta omdöme hämtas hufvudsakligen af den omständighet, att Länet under dessa åren icke blifvit hemsökt med någon missväxt, utan erhållit i allmänhet vackra skördar, under det andra orter i detta af-

seende varit mindre lycklige, hvilket gjort, att detta Läns jordbrukare kunnat årligen till temligen höga priser afsätta en myckenhet säd och bränvin. Den från landsbyggden af Länet under sista qvinqvennum utgångna bevilling efter 2:dra Art. utgör, enligt Tabellen, i medeltal

för hvarje år . . . ,	Banco R:dr	45,288:	8.	7.
Under nästföretgågne fem åren uppgick den till		43,564:	5.	9.
Den har således ökat sig med ett belopp af		1,714:	2.	10.

Såsom bevis på allmänna välmågens stigande torde äfven böra anföras, att ståndspersonernas egendomar allt mer och mer öfvergå i allmogens händer, att allmogens boningshus byggas prydligare och inredas med mera kostnad, än tillföre, och att utländska handelsvaror och lyxartiklar finna en ymnigare afsättning, hvilken senare omständighet kunnat skönjas af importullens ökade belopp.

Tjenstehjonslönerna uppgå vanligen till 20 à 33 $\frac{1}{3}$ R:dr Banco för en dräng och 6 $\frac{2}{3}$ à 13 $\frac{1}{3}$ R:dr samma mynt för en piga utan fri kost och åtskillige beklädnadspersedlar. Endast på ståndspersoners egendomar brukas stundom att gifva tjenstehjonen så kallade statlöner, eller visst i penningar, spanmål, potatoes och andra matvaror, då tjenstehjonen sjelfve få besörja deras mathållning. Sommartiden betalas för ett mansdagsverke vanligen 24 sk. och för ett qvinnodagsverke 12 à 16 sk. samt vintertiden $\frac{1}{3}$:del mindre. De arbetskarlar, som kunna timra och bygga hus erhålla högre dagspenning.

§ 3.

Näringar.

Jordbruket utgör, såsom Konungens Befallningshafvande anmärkt i sista Berättelsen, Länets hufvudnäring. I afseende på bruklige sädesslag och sättet för jordens indelning till särskilda säden, hafva några väsendtliga förändringar icke försports. På fasta landet af Länet har potatoes-odlingen dock tilltagit och orsakat någon minskning i årliga kornutsädet. Vår-råg har tillföre varit ett mycket brukligt sädesslag i Länets skogstrakter, men bör-

jar nu att blifva mera sällsynt. Bohvete odlas endast i några få trakter af Länet, synnerligast på sandjord. Linodlingen är icke sträckt öfver husbehovet. På enahanda sätt förhåller det sig med hampa och humble. På Öland odlas rofvor och kålrötter ännu temligen allmänt; men äfven der äro dessa rotväxter nära att utträngas af potatoes.

Det ligger i sakens natur, att en näring, som drifves af folket i massa, icke kan undergå stora, hastigt verkande förändringar. Dess framskridande, oftast beroende af en längre tids erfarenhet, visar sig endast småningom. Så är det med jordbruket och framstegen deruti. Likväl måste medgifvas, att allmogen mer och mer vinnlägger sig om detta viktiga yrke. Jorden plöjes och beredes med mera omsorg, än fordom, och man ser ofta vid allmogens gårdar vackra åkergården, väl dikade och befrjade från sten, som användts till omgifvande hägnader. Detta gäller särdeles i afseende på den så kallade skogsbyggden. Slättlandet är i sig sjelft mera fruktbart och der har nitet rönt mindre väckelse af behovet att förbättra jordens afkastning. På Öland — detta bördiga land, der sädesproductionen redan är så stor och kunde blifva större — har jordbruket icke nått någon betydlig höjd. Man vidhåller der i allmänhet det gamla bruknings sättet och vill icke gerna antaga någon förändring i de fordna vanorna. Der äro också åtskilliga stora Byelag, hvilka, ännu icke delade genom laga skifte, hafva deras vidsträckta åkrar i tegskifte, hvarigenom uppstå många hinder emot ett förbättradt jordbruk. Ölands-rågen är sämre, än den som skördas på fasta landet, och betalas derfor vanligen med en tiondedel mindre. Egentliga orsaken till denna sämre beskaffenhet är rågens blandning med hvarjehanda lökfrön, hvilka, svåra att afskilja eller bortrensa, minska rågens vikt och gifva hismak åt det bröd, som deraf bakas. Konungens Befallningshafvande har på Nådiga befallning hållit undersökning och samtal med Öländska allmogen i denna omständighet och har uti särskildt underdånigt betänkande föreslagit åtgärder till beredande af en renare sädes-växt på Öland.

Förhållandet med de under loppet af sistförflutna fem åren, inom Länet verkställda nyodlingar, så vidt detsamma kunnat utrönas, är som följer:

	1832.		1833.		1834.		1835.		1836.		Summa.	
	Tunnl.	Kappl.	Tunnl.	Kappl.	Tunnl.	Kappl.	Tunnl.	Kappl.	Tunnl.	Kappl.	Tunnl.	Kappl.
Norra och Södra Tjustrs Härad	15	—	25	2	34	24	77	8	43	—	195	2
Sefvedes Härad .	8	—	36	5	11	30	18	6	24	16	98	25
Aspelands dito .	14	16	32	24	56	27	23	8	25	24	153	3
Tunaläns d:o . .	11	—	39	11	43	24	21	20	68	—	183	23
Handbörds d:o .	19	16	8	21	17	11	46	16	12	24	104	24
Stranda d:o . .	9	—	40	16	22	24	20	16	39	16	132	8
Norra Möre d:o .	26	—	39	11	46	24	40	—	40	—	192	3
Södra Möre d:o .	37	—	38	—	46	16	65	—	18	—	204	16
Ölands Norra Mot	10	—	56	16	32	27	62	8	61	—	222	11
Södra Mot . . .	21	16	90	24	200	4	146	8	184	—	642	26
Summa	171	16	407	2	513	19	520	26	516	16	2,129	15

2,129 tunne- 15 kappland hafva således på dessa fem åren blifvit uppbrutne och odlade. Fördelas denna åkervidd på Länets 3,365 hemman, visar det sig att hvarje hemman vunnit en tillökning af omkring 20 kappland nyodlad jord, eller 4 kappland om året. Det torde likväl kunna antagas, att nyodlingarne varit vida större än uppgifvet blifvit.

Underdånigst bifogade Tabell upptager förhållandet med utsäde och afkastning, så vidt upplysningar derom kunnat vinnas. Allmogon som vid efterfrågningar om utsäde och skörd har svårt att aflägsna farhåga för någon dermed afsedd högre beskattning, meddelar icke gerna fullt tillförlitliga underrättelser i dessa ämnen; och de fleste bönder eller hemmansåboer kunna det icke eller, enär de sällan deröfver föra några anteckningar. Kronobetjeningen har således, nu som tillföre, måst approximativt antaga utsädet

och afkastningens belopp efter jemförelse med de hemman, från hvilka trovärdiga uppgifter ingått, och med ledning för öfrigt af kändedomen angående de särskilda hemmanens olika åkervidd, bördighet och bruknings sätt. Ifrågasvarande uppgifter kunna derföre icke vara till siffran fullkomligt noggranna; men säkert är, att beloppet af utsäde och skörd blifvit uppgifvet snarare under än öfver verkliga förhållandet.

Efterföljande förteckning visar förhållandet i dessa hänseenden, så väl under de fem åren, hvilka omfattas i Konungens Befallningshafvandes sista berättelse, som äfven under sist förflutna qvinqvennium.

	Åren 1827—1831.		Åren 1832—1836.	
	Utsäde, Tunnor.	Skörd, Tunnor.	Utsäde, Tunnor.	Skörd, Tunnor.
Hvete	1,462	11,722	1,617	12,936
Råg	37,074	222,289	38,316	229,896
Korn	31,369	141,042	31,625	142,260
Hafra och Blandsäd	5,058	22,720	5,990	26,951
Ärter	1,004	4,017	1,290	5,160
Potatoes	46,023	274,166	48,861	293,158
Summa	121,990	675,956	127,699	710,361

Årliga utsädet har således blifvit ökad med 2,871 tunnor säd af hvarjehanda slag och 2,838 tunnor potatoes, samt afkastningen med 15,413 tunnor säd och 18,992 tunnor potatoes. Fördelad på Länets 3,365 hemman gör denna ökning i utsäde $30\frac{1}{2}$ kappar spanmål och $30\frac{2}{3}$ kappar potatoes; samt i skörd 4 tunnor 20 kappar säd, och 5 tunnor 22 kappar potatoes på hvarje hemman; och om ofvan upptagna förhållande, med det nuvarande utsädet och skörden, lägges till grund för en beräkning af hvarje särskildt hemmans sädes-production, utfaller den så, att årligen på hvart och ett hemman i Länet

	Utsås		Skördas	
	Tunnor.	Kappar.	Tunnor.	Kappar.
Hvete	—	17 ¹ / ₂	3	11
Råg	12	10	68	12
Korn	9	14	41	30
Hafrä och Blandsäd	1	27	8	—
Ärter	—	14	1	29
Potatoes	14	18	87	4

Af det förestående visar det sig, att sädesproductionen är i tilltagande, och att detta synnerligast gäller i afseende på potatoesodlingen, hvartill förnämsta orsaken måste sökas i en ökad bränvinstillverkning. Landtmannen, som ofta har svårt att afsätta spanmål, ser sin vinning uti att förvandla större delen af sin jords afkastning i bränvin, emedan denna vara aldrig saknar afnämare, och dessutom så lätt kan forsslas till Städer och andra saluplatser; och onekligt är det också, att, vid det förhållande, som ägt rum med bränvins- och spanmåls-prisen under de sistförflutna fem åren bränvinsbränningen hemburit pecuniär vinst för de jordbrukare, som kunnat drifva den i något större skala, med klok beräkning och utan behof af veduppköp; men ringa eller ingen torde fördelen varit för den mindre besuttne åboen, som till bränvinsbränning användt sitt obetydliga och till angelägnare behof nödvändiga förråd af spanmål eller potatoes. Det lilla bränneriet fordrar jemförelsevis mera arbete och mera bränsle; men ger ringare och sämre afkastning än det stora. Dertill kommer, att den mindre producenten ofta måste till ett lägre pris afyttra den vara, hvars tillverkningskostnad är honom så dryg; ty icke sällan ser han sig nödsakad att i otid och till en ringa penning försälja sitt bränvin för att dymedelst betäcka nödvändiga utgifter; då deremot ägarne af större brännerier merendels så inrättat sig, att de, för afyttrandet af deras, med mindre kostnad och bättre tillverkade vara, kunna afbida den tid då priserna äro höga.

Största delén af den spanmål, som i Länet icke förbrukas, afskeppas vanligen till Stockholm, Gefle och Norrländska Städerna. Mycket korn, särdeles från Öland, afsändes också till Halland och Bohus Län. Innevånarne i de begge andra mindre bördiga Smäländska Länen, köpa från detta Län en icke obetydlig del af deras spanmålsbehof. Bränvinet afsattes hufvudsakligen på Stockholm.

Boskapsskötsel. Det är egentligen i den så kallade skogbygden af detta Län, som boskapsskötseln drivnes till den grad, att den kan anses för en, med jordbruket jemförlig hufvudnäring; men på slättlandet är denna näringsgren, om icke försummad åtminstone icke uppdrifven till den höjd som med skäl kunde önskas. I den kuperade och stenbundna trakten äro åkrarne små och svåra att utvidga, men de naturliga ängarne lemna godt foder och mulbetet är mycket närande. På sådana ställen omfattas följaktligen boskapsskötseln, såsom det enklaste och lättaste medlet till hemmansåboens bergning och förtjenst. Länets många höstmarknader erbjuda en beqväm och lönande afsättning för slagtkreatur, hvilka äfven deremellan uppköpas af Oxhandlare från Stockholm och andra trakter. För ost och smör finnes alltid god afsättning i Städerna. Att boskapsskötseln är en fördelaktig näring bevises deraf, att hemmansbrukarne i omförmälde trakter af Länet, der den hufvudsakligen idkas, i allmänhet berga sig bättre, än allmogen på slättlandet, hvarest begäret efter ögonblicklig vinst ofta förleder bonden att obetänksamt utvidga åkern på ängens bekostnad, derigenom skörden väl till en början förökas, men åkerjorden, saknande den tillräckliga gödning, som den minskade ladugården icke längre kan lemna, snart blir så utmattad, att den icke kan gifva nöjaktig afkastning. Dock finnas, särdeles bland Länets possessionater, många jordbrukare, hvilka, med klok beräkning, ställt deras nyodlingar i jemt och tillbörligt förhållande till ökade fodertillgångar och derigenom beredda utvägar att med gödning underhålla åkerjordens bördighet. Åkerbruk och boskapsskötsel utgöra för den kloke landthushållaren två oskiljaktiga yrken, af hvilka han icke kan försumma det ena, utan att i och med detsamma vanvårda det andra. På herregårdarne i Länet har man i allmänhet antagit circulationssåde, dervid ett eller flera gården besås med klöfver, timothei eller andra gifvande foderväxter. Derigenom har man blifvit satt i tillfälle, att, till fromma för åkerjorden, öka boskapskreaturens antal. På senare tider har detta förståndiga brukningssätt också börjat, att på ett och annat ställe antagas af allmogen.

På Possessionaternas egendomar äro korna vanligen utarrenderade till en så kallad Deja, som, mot det att hon erhåller tillräckligt foder och bete till kreaturen, ombesörjer deras skötsel och för hvarje ko erlägger en viss afgift, oftast bestämd i smör och ost, stundom äfven i penningar. I förra fallet uppgår afgiften merendels till 2 *L* smör och 1 å 2 *L* ost, i det senare till 20 å 25 R:dr Riksgäldssedlar för hvarje ko.

Prisen på ladugårdsafkastningarne kunna öfver hufvud taget beräknas till följande:

1 <i>L</i> Smör	Banco R:dr	5: — —
1 d:o bättre ost		3: 16. —
1 d:o sämre d:o		2: 10. 8.
1 Kanna söt mjölk i Städerna		— 5. 4.
1 d:o d:o på Landet		— 4. —
1 slagfet Oxe om 12 kvarter	45 å 50:	— —

Vidfogade tabell för landet upptager antalet på underhållne kreatur. I afseende derpå får Landshöfdinge-Embetet åberopa hvad Landshöfdinge-Embetet redan tillföre anmärkt, angående svårigheten eller omöjligheten att åstadkomma dylika uppgifter för ett helt Län, fullkomligt tillförlitlige. Med den kännedom Landshöfdinge-Embetet äger om boskapsskötselns tillstånd inom Länets olika trakter, anser Landshöfdinge-Embetet dock dessa uppgifter vara i det närmaste riktiga. För jemförelsens skull får Landshöfdinge-Embetet här nedanför intaga en förteckning öfver antalet af de under nu ifrågavarande och nästförutgångne qvinqvennier, här i Länet underhållne kreatur:

	Åren 1827—1831.	Åren 1832—1836.
Hästar	20,343	21,997
Oxar	23,492	23,684
Kor	55,258	55,862
Ungboskap	28,258	29,749
Får	89,114	92,937
Svin	30,284	30,579
Getter	968	1,004

Antalet

Antalet af underhållne kreatur har således under loppet af fem år ökat med: 1,654 Hästar,
 192 Oxar,
 604 Kor,
 1,491 Ungboskap,
 3,823 Får,
 295 Svin och
 36 Getter.

Om kreaturens nu varande antal fördelas på Länets 3365 hemman, så visar det sig, att på hvart och ett af dem underhållas $6\frac{1}{2}$ st. Hästar, 7 st. Oxar, $16\frac{1}{2}$ Kor, $8\frac{3}{4}$ Ungboskap, $29\frac{1}{3}$ Får, 9 Svin och $\frac{1}{3}$ Get.

Hvad angår beskaffenheten af de kreatur som finnas i Länet, får Landshöfdinge-Embetet nämna, att man på de större egendomarne, i sednare tider, börjat att mer och mer vinnlägga sig om anskaffande af en förädlad kreatursrace, derigenom att man från utrikes orter införskrifvit stamdjur till afvelns upphjelpande. På sådane egendomar träffas också vanligen stora och vackra kreaturslag. Allmogens oxar äro merendels små, hvilket torde böra tillskrifvas icke så mycket racens oduglighet, som icke mera den förderliga vanan, att till stränga körslor begagna kreaturen innan de ännu på långt nära hunnit blifva fullvuxne. Det ofta öfverdrifna arbetet hämmar djurets växt och förtager dess hullighet. De flesta oxar, som utbjudas på marknaderne, hålla endast 11 kvarter; ett mindre antal uppgår till 12 och högst få till 13 kvarter eller derutöfver.

Hästafveln är i tilltagande och förnämsta orsaken dertill får sökas i det förmånliga inflytande, som i detta afseende utöfvas af det väl inrättadesamt med utmärkt ordning och drift handhafda Stuteriet vid Ottenby på Öland. Vid detta Stuteri, hvarest finnas 8 beskällare, hvaraf 2 utaf fullblodsrace, 46 moderston och 96 unghästar, betjenas med stobetäckning till fastställda billiga pris, och årligen hålles en auction till försäljning af äldre moderston samt unghästar. Härigenom måste naturligtvis ädlare hästracer spridas till olika trakter af Länet och hästafveln så småningom förbättras, hvilket lyckliga resultat redan i betydlig mån visat sig på Öland, särdeles i de intill Ottenby belägna Socknar; hvarförutan ortens hästafvel äfven hämtat väsendtlig nytta, genom efterdömet af den noggranna ordning och omsorg, som vid Stuteriet egnas åt hästarnes vård och skötsel.

Färafveln här i Länet har under de senast förflutne fem åren gjort icke obetydliga framsteg. För åtta till tio år sedan började en och annan af Länets possessionater att anlägga mindre schäferier af ädlare slag. Den stegning i ullpriserna, som vid den tiden uppkom genom inhemska klädes-tillverkningens ökade drift, höjde intresset för färafvelns förbättrande och inom kort började man mera allmänt att förskaffa sig merinos- och electro-ralfår. Här finnas i Länet redan många schäferier, som hafva 1 à 200 ädlare får, och schäferiet vid Ottenby räknar nära 700 sådane. Den bättre ullen afsättes vanligen på årliga ullmarknaden i Norrköping.

Skogar. På fasta landet af Länet finnas ännu betydliga skogar af Furu och Gran. Björk och Ekskog finnes äfven i ansenlig mängd. Mera sparsamt träffas Ahl, Asp, Ask, Lind, Lönn och äfven Bok jemte andra, under lika polhöjd med detta Län, vanliga trädslag. På Öland deremot är brist på skog. Norra delen af ön har väl någon barrskog, men den södra allsingen. På öns vestra strand träffar man många smärre lundar af Björk, Ek och Hassel. Bräntorf finnes, eller begagnas åtminstone icke här i Länet.

Det i Konungens Befallningshafvandes sista underdåniga Femårs-Berättelse anmärkta förhållande, att skogarne i Länet årligen medtagas utan beräkning på deras återväxt, har beklagligen fortfarit att äga rum, ehuru Konungens Befallningshafvande tid efter annan låtit utgå uppmaningar till vidtagande af ett klokare hushållningssätt med skogen. Orsakerna till skogarnes stora förödelse äro hufvudsaktligen följande:

1:o Den betydliga folkökningen, som med mera än en procent hvarje år ökar Länets behof af bränsle.

2:o Bränvinsbränningen, hvilken årligen erfordrar en högst betydlig mängd ved.

3:o Länets ansenliga export af trädvirke. Endast från Calmar expedieras årligen till utrikes orter omkring 400 skeppsladdningar af bjelkar, plankor, bräder och ekstäf; och om värdet af hvarje skeppslast upptages till endast 2,000 R:dr R:gs så uppgår ett enda års utskipping af trädvirke blott från denna hamn till det högst betydliga beloppet af 800,000 R:dr R:gs. Det är naturligt att en sådan stark afsättning måste medtaga skogarne.

4:o Allmogens tilltagande håg för vackra och rymliga åbyggnader, der till mera timmer erfordras.

5:o De ända till missbruk öfvergångna hemmansklyfningarne och jordsöndringarne, hvilka alla föranleda till nya bostäders uppförande.

6:o Skiften och Ägodelningar, hvilka, oaktadt de stora fördelar, som derigenom beredas för jordbruket, likväl äro menlige för skogarne, dels genom de derigenom föranledde utflyttningar och nybyggnader samt ökad behof af hägnader i de nya skiljningslinierne, dels ock hufvudsakligen, genom det myckna skogslygge, som orsakas af jordägarens rätt, att på afsträdande mark nedfälla besparad och vid skiftet icke ersatt ståndskog; samt

7:o Svedjningar. Det är en hos allmogen, ty värr, allmän osed, att hugga svedjeländ, stundom äfven på stenbunden och sandblandad jord, der denna åtgärd, ehuru den bereder en ögonblicklig vinst, alltid blir fördelrig, emedan sällan inträffar att den afsvedjade marken, sedan den gifvit en eller högst två skördar, mera kan återbringas till någon slags bördighet.

I Länet finnes en kronopark, Norrlandet kallad, belägen i Norra Tjusts Härad, en krono-allmanning, Böda skog i nordligaste trakten af Öland, samt två Härads-allmänningar inom Handbörds och Norra Möre Härad. Kronoparken Norrlandet är af Kongl. Majt upplåten, dels som ersättning till Westerviks Stad för en Lotsplats, dels till okande af åtskillige anlagde nybyggen, så att de kunna åsättas $\frac{1}{16}$:dels mantal hvardera, kommande möjligen återstoden att anslås till närbelägna Majors-Bostället Stufferum; men denna beslutade reglering har ännu icke fullbordadts, emedan tvist uppstått om ägobyte emellan nämnde hemman och Rusthållet Gräntsö, hvilken fråga, genom underdånige besvär öfver ÄgodelningsRättens utslag, blifvit dragen under Kongl. Majts Nådiga pröfning. Böda kronoallmanning, bestående af omkring 10,500 Tunland temligen god och storväxt skog, har sedan den blifvit afmätt och indelad till traktuggning, genom Kongl. Majts Nådiga Bref den 23 April 1836, anslagits hufvudsakligen till understöd åt skogbehöfvande hemman inom de tio nordliga Socknarna på Öland, hvilka derifrån årligen erhålla utsyning af timmer och ved emot en ringa ersättning, hvarjemte på vissa trakter af allmanningen kreatur intagas i bete öfver som-

maren emot lega, som tillfaller Planterings-Cassan. Allmänningens hushållning och vård bestrides af en, utaf Kongl. Maj:t tillförordnad, Jägmästare samt fyra Under-Jägare, hvilka alla, jemte lön af Planterings-Cassan, hafva Boställen å allmänningen. Äfven Härads-Allmänningarne äro ställda under inseende af Jägmästaren, som derå verkställer årliga utsyningarne.

Bergsrörelsen. Sednaste Femårs-Berättelsen upptager och beskriver de i Länet befintlige Grufvor och Jernbruk. De sednare hafva under sista qvinnium ökats genom anläggningen af Carlsforss Jernbruk i Ålems Socken af Stranda Härad. Detta bruk, som erhållit privilegium på 450 Skk årligt smide, har dock ännu icke kommit i gång.

Conjuncturen för Jernbruksrörelsen har blifvit mera förmånlig under de sistförflutna fem åren. Jernpriserna hafva stigit, och denna omständighet har naturligtvis orsakat en ökad drift i bruksrörelsen. Bruksägarna hafva sökt att i det möjligaste uppdrifva deras tillverkningar både i afseende på mängd och godhet. Vid åtskillige bruk hafva för detta ändamål betydliga förändringar och nybyggnader ägt rum.

Länets Grufvor, Masugnar och Jernverk sysselsätta 370 personer. Tillverkningarna kunna beräknas till 10,000 Skk Jernmalm, till ett värde af 8,000 R:dr, 9,000 Skk Tackjern, till 85,000 R:drs värde, samt minst 10,000 Skk Stångjern, som kunna uppskattas till 180,000 R:dr allt Banko. Häruti är dock icke inberäknad den betydliga mängd jern, som försäljes hemma vid Bruken. Dessutom finnas 9 Kniphamar och 12 Jernmanufakturverk, hvilka, med en personal af 60 arbetare, årligen tillverka smiden för omkring 50,000 R:dr.

Här finnas 2 Alunverk, nemligen ett uti Södra Möckleby Socken på Öland och ett på motliggande kusten af Småland, kalladt Lofversbruk. Det förra fortfar att drifvas med fördel, och årliga tillverkningen kan upptagas till 2,100 Tunnor Alun af ungefärligen 28,000 R:drs värde, förutan en mängd viktriol och rödfärg. De i sista Femårs-Berättelsen anmärkta olägenheter, hvilka vidlåda aluntillverkningen vid Lofversbruk, hafva föranledt till beslut att flytta största delen af detta bruks rörelse ifrån Lofvers till brukets schiffergrufva på Öland, der belägenheten i alla afseenden gynnar alunproduktionen.

*Fabriker, Bruk och öfrige näringar hvilka icke höra till
Bergsrörelsen.*

De förnämsta af alla hit hörande Inrättningar i Länet äro:

1:o Det i Handbörds Härad och Fliseryds Socken belägna krutbruk, som bär Socknens namn. Det drifves med mycken omsorg, sysselsätter 32 arbetare och tillverkar, till följd af ägarens kontrakt med Kongl. Krigs-Collegium, årligen 900 centner krut af åtskilliga slag, hvaraf värdet kan antagas till något öfver 20,000 R:dr Banko; och

2:o Glasbruket Wentzelsholm i Runskulla Socken af Sefvedes Härad. Rörelsen vid detta bruk har under sednast förflutne fem åren betydligt tilltagit. Enligt förra Femårs-Berättelsen sysselsattes der 15 arbetare och tillverkningsvärdet uppgick endast till 11,200 R:dr Banko. Nu deremot är arbetarnes antal 21 och det glas af åtskilliga slag, som årligen tillverkas, uppskattas till ett värde af minst 30,000 R:dr Banko.

För öfrigt finnas i Länet:

17 stycken Pappersbruk, dervid, med 110 arbetare årligen, tillverkas omkring 19,050 Ris papper af diverse, mest gröfre slag. Tillverkningens sammanräknade värde anses utgöra 36,500 R:dr Banko.

29 större Garfverier, hvilka sysselsätta 82 arbetare och hvarvid årligen omkring 40,000 hudar och skinn beredas, med en inkomst för innehafvarne af 24,000 R:dr Banko.

22 Vadmalstampar, af hvilka de flesta ägas af Bönder, som sjelfve sköta dem. Årliga tillverkningskostnaden kan upptagas till 1,400 R:dr Banko.

23 stycken Tegelbruk, hvarvid, med 108 arbetare, årligen tillverkas omkring 1,200,000 mur- och taktegel, till ett värde af 24,000 R:dr Banko.

11 stycken Oljeslagerier med 13 arbetare åstadkomma årligen 2,480 kannor linolja, till ett värde af något öfver 3,000 R:dr Banko.

11 Kimröksbruk, hvilka, lika med stampverken, skötas af ägarne sjelfve och hvarvid årliga afkastningen beräknas till endast 1,500 R:dr Banko.

5 stycken *Pottaskeraffinaderier*, af hvilka endast 2 hafva särskilda arbetare; de öfrige skötas af ägarne sjelfva. Årliga tillverkningsvärdet uppskattas till 1,200 R:dr Banko.

1 *Lackfabrik*, som med 2 arbetare årligen tillverkar 3,000 \mathcal{Z} lack, till ett värde af 2,000 R:dr Banko.

1 *Tobaksfabrik* å Döderhultsviks köping. Der finnes ingen arbetare skattskrifven och tillverkningen, som icke torde öfverstiga 500 R:drs värde, besörjes af ägaren sjelf.

9 stycken *Färgerier* sysselsätta 26 arbetare och afkasta årligen 5,300 R:dr Banko.

Skeppsvarf och mindre *Skeppsbyggerier* finnas på flera ställen vid kusten af Länets fasta land, särdeles i Södra Möre Härad, der vid lastplatsen, Kohlboden, under sednare åren flere Ångfartyg blifvit byggde. Allmogon i Söderåkra Socken af nämnde Härad är mycket begifven på sjöfart, och flera af hemmansägarna äro dels skeppsredare, dels skeppare, samt bygga sjelfve deras fartyg.

Binäringar.

Hit kunna räknas:

1:o *Jagt*, som dock här i Länets icke är af någon särdeles betydighet. I skogstrakterne sysselsätta sig dermed stundom soldater och andra personer af den fattigare klassen. Villebrådet, vanligen bestående af Harar, Tjädtrar och Orrar, försäljes med fördel på herregårdarne och i Städerna. Oaktadt allvarliga förbud emot fogeljagt under fredlysta tiden af året, förspöjas likväl ofta öfverträdelse deremot. Vid Städerna hålles dock noggrann uppsigt till förhindrande af villebråds införande under den tid, då fällning deraf är förbjuden. Vid kusterna, särdeles utmed Öland, utgör Skålfångst en temligen lönande sysselsättning.

2:o *Fiske*. För många af kustboerne är det en väsendtlig näringsgren. Strömmingsfisket vid Öland, fordom indrägtigt, men sedan flera år mindre gifvande, har, under sistförflutna åren, börjat att åter blifva någorlunda förmånligt. Deremot är det tillförene betydliga laxfisket i Emåen i årligt aftagande. Såväl vid hafskusten, som i Länets många insjöar och åar är

god och ymnig tillgång på ål, gäddor, ort, aborrar med flera fiskslag. Från Tjusts och Tunaläns Häradler säljes årligen mycket färsk fisk till uppköpare från Stockholm, hvilka afhemta fisken uti särskildt dertill inrättade farkoster. Torskfisket vid södra delen af Öland är temligen betydligt.

3:o *Väfnader*. På Smålandssidan af Länets är denna näringsgren i åtskilliga trakter icke så obetydlig; och allmogens färdighet i väfnadskonsten synes vara i tilltagande. De väfnader, som försäljas, bestå vanligen uti lärft, blångarns- och bomullsväf; hvaraf, på Länets landtmarknader, årligen försäljas ungefärligen 20,000 alnar till ett värde af 6,000 R:dr Banko. På Öland, hvarest föga lin odlas, bestå väfnaderne hufvudsakligen af ylletyg, och allmogen försör sitt behof af finare linneväfnader till större delen från fasta landet. Deremot afyttras årligen från ön icke så obetydligt parti vadmal, flanel, hårtäcken, ryor och strumpor af ull.

4:o *Kalkbränning* och *Stenbrytning*. På Öland, synnerligast i södra delen, hvarest finnes ymnig tillgång på schiffer, brännes denna till kalk, som med fördel afsättes på andra orter. Nästan öfver hela Öland träffar man, på de såkallade allvaren, i dagen liggande kalksten, som lätt låter byta sig i flisor och är särdeles passande till byggnadsämne; dock icke till boningshus, emedan stenen gifver fukt. Stenbrytning utgör dertfore på denna ö en ganska allmän och tillika vinstgifvande binäring. I norra delen af ön har allmogen förvärfvat sig någon färdighet uti stenflisornas aptering och slipning. Med egna farkoster fores stenen, dels till Calmar, hvarifrån icke så obetydlig utskeppning deraf sker, samt dels till Stockholm och andra orter. Värdet af den kalk och sten, som från Öland årligen försäljes, kan beräknas till 7 à 8,000 R:dr Banko.

5:o *Träkäril* förfärdigas i temligen stor mängd inom Norra Tjusts Härad, hvarifrån mycket deraf till andra orter afyttras.

6:o *Forssling af varor* utgör, i närheten af Städerna och Bruken, en icke ringa inkomstkälla för allmogen.

7:o *Uppsamling af kreatursben*. Detta är en i sednare tider tillkommen binäring, som beredt den fattigare klassen både sysselsättning och inkomst. Då kreatursben först började att i Städerna uppköpas och dertifrån exporteras, betalade man för ett *LZK* deraf endast 2 à 3 sk. R:gs; men, i den mån flera köpmän funno sig föranlätne att spekulera på denna förmånliga export-

artikel, stegrades priset derpå, och har slutligen uppgått ända till 16 à 20 sk. L \mathcal{L} . De sista åren hafva blott ifrån Calmar blifvit afsände 5 à 6 beulaster hvarje sommar, och om man antager hvardera lasten till 4000 R:dr, så uppgår sammanräknade värdet af benexporten endast från denna hamn till 20,000 R:dr Banko, hvilken summa till största delen kommit fattige och behöfvande personer till godo. Denna binäring har således utöfvat ett fördelaktigt inflytande till, åtminstone ögonblickligt, förbättrande af en mängd fattiges belägenhet.

8:o *Tjärubräkning* och *Kohlning* utgöra i skogstrakterne väsendtliga binärningar. Kohlen afyttras hufvudsakligen vid Bruken, och Tjären föres till Köpingar och städer, hvarifrån årligen exporteras omkring 3,000 Tunnor till ett värde af 12,000 R:dr Banko.

9:o *Salpetersjudning*. På många ställen af Länets fasta land är denna handtering en icke ringa inkomstkälla. Årliga tillverkningen uppgår vanligen till 2,500 L \mathcal{L} , värderade till 18,000 R:dr. I Länets finnas 61 plantador för saltberedning, till hvilkas anläggning Staten bidragit med större och mindre understöd eller prämier.

10:o *Handel* och *Sjöfart*. Vid kusterna sysselsätter sig allmogen mycket med sjöfart. Många Bönder, särdeles i Södra Möre Härad, äfvensom i Tjusts Härad och på Öland, hafva egna fartyg, hvarmed de idka Inrikes fraktfart. De uppköpa äfven ofta skogsprodukter och spanmål, samt afföra dem till försäljning å andra inrikes orter.

§ 4.

Politisk författning.

Kammarverk. Under sist förflutna qvinqvennum hafva icke tillkommit några af öde upptagne hemman; men, såsom Landshöfdinge-Embetet förut anmärkt, har en mängd hemmansklyfningar och torpanläggningar tillkommit.

Nytan af Laga skiften börjar mer och mer att af allmogen inses, och sådana ägodelningar fortgå nästan oafbrutet i alla trakter af Länets, hvarigenom jordbruket vinner en märklig förkofran. Länets har 16 ordinarie och 9 extra

extra Landtmätare; men af de förre finnas några, som genom ålder, eller andra orsaker föga kunna befatta sig med utöfningen af deras tjenst. De af Landtmätarne, hvilka äro kända för skicklighet och drift, äro vanligen så antidade, att de knappast kunna medhinna, att med tillbörlig skyndsamhet fullborda de många dem anförtrodda skiftesförrättningar.

Visserligen finnas i Länet många vattenverk, som i större eller mindre mån förorsaka uppdämning; men då de tillkommit i laga ordning och oftast äro för orten omistlige, så kunna de olägenheter, de medföra, svårligen afhjelpas genom den i Författningarne medgifna lösningsrätt, helst löseskillingen måhända alltid komme att blifva så drygt uppskattad att den öfversteget enskilda förmågan. Emåen, Länets betydligaste vattendrag, gör nästan hvarje vår skada genom öfversvämning. För att i någon mån minska denna olägenhet, har man med behörigt tillstånd företagit sprängningar i det såkallade Hecklaberget, som är ett af de hinder, hvilka stå i vägen för åns fria lopp.

Genom sökt och beviljad förmedling af hemman, har, under de sist förflutna fem åren, Länets sammanräknade förmedlade hemmantal, från $3,366\frac{1}{4}$ mantal, blifvit minskadt till $3,365\frac{5}{24}$. Uti sista Femårs-Tabellen finnas, bland Kongl. Maj:ts och Kronans lägenheter, upptagne en Masugn, en Stångjerushammare och en Spiksmedja. Dessa verk tillhörde Pauliströms Bruk; men år 1832 har bruket med underlydande hemman blifvit till enskild man under skatterättighet försäldt.

För öfrigt upptager bifogade tabellen för Landet alla de hemman och lägenheter, hvilka här i Länet tillhöra kronan.

Af hemman, anslagne till fromma stiftelser, finnas, dels $6\frac{1}{4}$ hemman i Lönneberga Socken af Aspelands Härad; hvilka tillhöra Upsala Domkyrka, och dels 1 f. d. Hospitalshemman i Törneby af Calmar Socken, hvilket nu disponeras af Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet.

Ungefär 27 hemman hafva under sista fem åren blifvit från Krono löste till Skatte. Posthemmannen uppgå till $40\frac{3}{16}$ mantal och de till Gästgifvaregårdar anslagna utgöra 80 mantal. Af Boställen finnas, för Militiæ-Staten $66\frac{1}{4}$ mantal, för Civil-Staten $36\frac{2}{3}$, och för Ecclesiastik-Staten $107\frac{5}{16}$ mantal. Kungsgårdar och Ladugårdar i Länet utgöra $17\frac{1}{2}$ mantal. De bestå

af Ottenby Kongsgård, nu mera använd till Stuteri; Kongsgården Borg-
holm och Kongs-Ladugården Horn på Öland, som äro utarrenderade.

Omkring tre fjerdedelar af Länets hemman brukas af ägarne sjelfve el-
ler af Kronobönder och Boställsinnehafvare, samt de öfrige af Arrendatorer,
Landtbönder och Hälftenbrukare.

Statsbidrag. Landshöfvinge-Embetet har ofvanföre haft tillfälle anmär-
ka, att allmänna välmågan i Länets, under sist förflytna fem åren synts vara
i tilltagande, och att ett af bevisen för denna åsigt innefattas uti den
ökade lätthet hvarmed Krono-utskylderne utgå. I de flesta Fögderier hafva
Krono-räntorna indrivits med högst få och obetydliga restantier. Den med
sistlidne års början vidtagna förändring i afseende på uppbördssättet, genom
uppbördsterminernas förflyttning till Januari månad, har visat ett ganska
fördelaktigt inflytande; ty vid denna tid har man vauligen haft att hugna
sig af de fördelar, som slädföre lemnar, genom lättade tillfällen för landt-
mannavarors forssling och afsättning. Det har också visat sig, att vid de,
efter nya regleringen anställda uppbördsstämmor, Krono-Räntor blifvit inbe-
talde till större belopp, än som förut kunnat påräknas, vid både ordinarie
och extra uppbördsmöten. Må hända bör, till detta resultat, orsaken äfven
sökas i det åter införda stadgandet om stämmoböter för dem, som uraktlåta,
att å uppbördsstämman erlægga deras utskylder.

I afseende på fördelningen af allmänna onera, råder här i Länets emel-
lan hemmanen den olikhet, att de, hvilka underhålla indeldte Båtsmän, Hus-
sarer och Soldater, få använda hemmanens grundräntor till detta underhåll,
som ofta understiger räntornas belopp, hvaremot de hemman, som under-
hålla roterade Båtsmän och Soldater, måste vidkännas detta besvär, och
derförutan, till Staten eller andra allmänna behof, utgöra hemmanens grund-
räntor.

Uti tabellen är bevillningen beräknad efter 1836 års Taxeringslängder,
men ständiga Räntorna efter medium af de sistförflytna fem årens Marke-
gångspris. Efter sistnämnde grund äro äfven kostnaderne för rustning och
rotering uträknade, med tillägg dock af inkomsterne utaf karlarnes torp, äf-
vensom, hvad Lifgrenadiererne beträffar, af årliga hästvacance-afgifter. År-
liga kostnaden för sådan rustning, har således blifvit upptagen, för en Båts-
man till 45 R:dr, en Soldat 50 R:dr, en Hussar 100 R:dr och en Lif-Gre-

nadier 110 R:dr allt Banko. Enligt dessa beräkningsgrunder, upptager tabellen kostnaden för det i Länet förlagda roterade krigsfolk, nemligen: 347 Soldater och 544 Båtsmän. För indelta krigsfolket, som, utom befäl, utgöres af 83 Grenadierer, 138 Hussarer och 801 Båtsmän, äro Rusthållsstammarnes och Augmentshemmanens räntor och Kronotionde-spannmål å Stat anordnade, utgörande efter medel-markegångs-pris, de förre 86,823 R:dr och den senare 1,344 R:dr, eller tillsammans 88,167 R:dr, hvilken summa med säkerhet kan antagas betydligt öfverstiga verkliga rustningskostnaden i fredstid. Vid den år 1835 förrättade Rotering äro af i Länet varande oroterade, ordinarie rotering underkastade hemman och lägenheter $16\frac{3}{8}$ mantal indelte att utgöra 5 Båtsmän. Öfriga roteringskyldige hemman och lägenheter hafva, i anseende till deras spridda läge, ej kunnat till roterings utgörande in natura anslås, utan erlægga i stället vacance-afgift, hvilken jemväl är inbegripen uti ofvan omförmälte, i tabellen upptagne kostnad för rustning och rotering.

Presterskapets aflöning är på de flesta ställen mycket olika, såsom beroende på skiljaktige öfverenskommelser. Det är således icke möjligt, att för denna aflöning angifva något, för hela Länet bestämdt och tillförlitligt medelbelopp. Landshöfdinge-Embetet har dock trott sig komma detta förhållande närmast, då det, med afseende på värdet af de varor och persedlar hvarmed Presterskapet allmännast aflönas, antagit, att hvarje helt förmedladt hemman årligen betalar till Pastor 11 R:dr 24 sk., till Capellanen 4 R:dr och till öfriga Kyrkobetjeningen 3 R:dr eller tillsammans 18 R:dr 24 sk. Banko. Understölet till de fattige är för hvarje hemman beräknadt till 4 R:dr. Gästgifveri-Reserve- och Kronoskjuts-besväret, för hvilket nu mera erlægges tillräcklig betalning, kan derföre icke anses såsom något verkligt onus. Våghållningsbesväret är beräknadt till 11 R:dr för hvarje hemman. Bland diverse afgifter, onera och besvär, såsom Curhusafgift, Riksdagspenningar, Tingshus-, Kyrko-, Prestgårds- och Arrest-byggnader, jagtredskaps underhållande, skallgångar och brefhäring, utgår den förstnämnde af hvarje mantalsskrifven person med 5 sk. Banko; men de öfrige äro obestämda och hafva endast efter förmodan kunnat utföras.

Politie. För ordningens vidmakthållande på Landet, är sörjdt genom antagande i hvarje byelag af en såkallad byordningsman, som äger närmaste tillsynen öfver byelagets förhållande och den allmänna sedligheten. När något inträffar, som fordrar åtal eller rättelse, bör han sådant genast anmäla för Krono-Betjeningen eller Socknens Kyrkoråd. Ordningmännen hafva af

Konungens Befallningshafvande erhållit en instruktion, hvarefter de förfara, hvarförutan en byordning är öfver hela Länet tills vidare utagen, efter hvilken förekommande ekonomiska frågor inom byelagen behandlas. Dernäst tillhör närmaste värden om landtpolisen Krono-Länsmännen, som härvid hafva sig till biträde ett visst antal sjerdingsmän.

Af de förut tillåtna krogar på Landet, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande voro 18, har, efter det vederbörande Församling deröfver hörts, en nyligen blifvit indragen. För öfrigt har Länsstyrelsen låtit sig angeläget vara, att, genom uppmaningar, offentliga varningar och allvarsamma åtgärder, söka hindra utbrotten af den öfver hand tagna höjelsen för fylleri, i hvilket afseende Presterskapet genom berömligt nit främjat framgången af Länsstyrelsens bemödanden. Krono-Betjeningen har sig på det strängaste anbefaldt, att vaka öfver nykterhetens bibehållande och erinras ofta om iakttagande af denna sin skyldighet. Den torde ock i allmänhet omsorgsfullt och driftigt fullgöras, ty åtalet för fylleriförbrytelser ökas, ehuru anledning icke är att förmoda, det förbrytelserne nu inträffa oftare, än under föregångna åren. Lönnkrögerier finnas, ty värr, på många ställen och undgå ofta åklagarens beifran, i anseende till svårigheten att åstadkomma full bevisning.

I afseende på Länets Sockensskolor och andre undervisningsverk på Landet, har, sedan sista Femårs-Berättelsens afgifvande, icke försports annan väsentlig förändring än, att man flerstädes beflitat sig om anskaffande af skickligare Lärare än de, åt hvilka barnundervisningen förut varit anförtrodd. Denna besörjes på många ställen af klockarne, vid hvilkas antagande synnerligt afseende fästes på deras större eller mindre skicklighet, att bestrida skollärarekallet.

Fattigvården besörjes i hvarje Socken vanligen genom bidrag i lifsmedel efter hemmantal. De mest orkeslöse fattighjonerna och de som icke hafva annat hem intagas i Socknarnas fattigstugor.

Ordningen vid gästgifverierne i Länet handhafves efter gällande allmänna författningar och Konungens Befallningshafvandes särskildta föreskrifter, deraf ett sammandrag är tryckt framför hvarje Gästgifveridagbok. Hållskjuts äger icke rum inom detta Län, utan de resande fortskaffas med gästgifvarnes och reservlagens hästar.

Socknemagasiner finnas i Länet till ett antal af 49, hvaraf de flesta, i synnerhet på fasta landet af Länet, äga betydlig spaumålsfond. Vid åtskillige medgifva tillgången utlåningar äfven utom Socknen.

På landet finnas inga Sparbankar, men fråga lärer vara om inrättandet af en sådan i Handbörds Härad.

§ 5.

Städer.

1:o *Calmar.* Stadens folkmängd, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande uppgick till 5,509 personer, bestiger sig enligt 1837 års mantalslängder till 5,631 personer, hvaraf 2,454 mankon och 3,177 qvinkön. Af dessa erlægga 1,409 mankon och 1,829 qvinkön mantal. Befolkningens tillväxt under sednast förflutna qvingvennum uppgår således till 122 personer, hvilken ökning är mindre än den som ägt rum under näst förutgångne fem åren.

Handeln, som är Stadens hufvudnäring, är ganska betydlig. Den idkas dels med export af ortens skogsprodukter och dels med försäljning af in- och utländska varor. År 1831 funnos här 35 öppna salubodar; de utgöra nu 43. De handlandes antal utgjorde vid 1837 års slut 53, hvaraf 2 jernhandlande och 6 victualiehandlande. 4 hade nedlagt deras rörelse, utan att afsäga sig burskapet. Skattskrifna handelsbetjenter finnas till ett antal af 59.

Skeppsfarten bestrides nu med 71 större fartyg, hvilkas sammanräknade lästetal går till $2,654\frac{36}{100}$ läster, samt 20 mindre om $285\frac{49}{100}$. De större fartygens antal år 1831 uppgick till 66 med 2,571 lästers dräktighet. Tillökningen gör således i antal 5 och i lästetal $183\frac{36}{100}$. Desse fartyg sysselsättas hufvudsakligen med export af jern och skogsprodukter till utrikes orter inom Östersjön, några äfven till Nordsjön och Medelhafvet, der de söka frakter. När sådana upphöra, återvända de hem med salt. Karantänsanstalterna, särdeles åren 1834 och 1835, inverkade menligt på handeln, genom de derigenom förorsakade kostnader och uppehåll.

Exporten härifrån består af Bräder, Plankor, Bjelkar, Sparr, Ekstäf, Ekbark, oarbetade Kreatursben, Tjära, Golfsten, Stångjern, Manufaktursmide,

Alun, m. m. Importen af Salt, Sill, torr Fisk, rått Socker, Vin, Arrak, Rumm, Caffé, Risgryn och andra specerier, Färgstoffer, Bomullsgarn och diverse tyger m. m. Tullinkomsterna, med inberäkning af Convoj-Fyr- och Båkmedel, uppgingo år 1832 till 75,973 R:dr 31 sk., 1833 till 82,641 R:dr 23 sk. 6 rst., 1834 till 75,409 R:dr 36 sk. 9 rst., 1835 till 77,392 R:dr 33 sk. 9 rst och 1836 till 83,753 R:dr 37 sk. 8 rst.

Ehuru dessa resultat innefatta fördelaktiga bevis på handelns fortfarande förkofran, så finnes likväl, med få undantag, hos de handlande ingen större förmögenhet. De fleste hafva dock sin jemna bergning. Enligt Konungeus Befallningshafvandes i sista Femårs-Berättelsen yttrade åsigt, skulle allmän nederlagsrättighet för Calmar ostridigt i en ganska väsendtlig mån ytterligare förkofra Stadens handel.

I Staden äro tvenne Fabriker, en större och en mindre för tillverkning af Tobak och Snus. Vid dem tillverkas årligen, räknadt i medeltal för fem år, 43,700 Z Tobak och Snus, hvartill 10 arbetare sysselsättas. Tillverkningsvärdet utgör 3,200 R:dr årligen. Den mindre Fabriken fortfar att vara af ringa betydhet. Ett härvarande Sockerbruk sysselsätter 6 arbetare och tillverkar årligen 58,700 Z Socker och 23,500 Z Sirup, till ett sammanräknadt värde af 22,900 R:dr. Vid ett Staden tillhörigt Skeppsvarf är arbetet städse lifligt; der nybygges årligen 1 à 2 fartyg; men hufvudsakliga arbetsförtjensten är dock beräknad på reparationer af Stadens och ortens fartyg. Arbetarnes antal äro 80 à 100 och årliga nybyggnads- och reparationskostnaden uppgår till 25,100 R:dr.

Ett Stenbuggeri, som drifves med ångmachin, är härstädes sistlidet år inrättadt, hvarest verkställes finslipning hufvudsakligen af Ölandssten; men inrättningen lär icke löna sig, och ägaren har beslutat, att flytta den till någon annan ort.

Utom de handlande, äger staden 192 andra borgare, nemligen Coopvardie-Skeppare och Handtverkare. Få af dem hafva någon betydlig förmögenhet och de fleste endast tarflig bergning. I allmänhet kan Handtverkarnes konstfärdighet icke anses öfverstiga medelmåttan.

Stadens jord är icke obetydlig. Den består af trädgårdar, åker, äng och betesmark, uppgående efter sista mätningen till en sammanräknad vidd

af 1,269 Tunland. All stadsjorden blef år 1836 skattlagd till 10 mantal. En del deraf är anslagen till lön åt Stadens Embets- och Tjenstemän.

Ungdomen åtnjuter undervisning uti ett Gymnasium med 6 Lectorer, 1 Adjunct och 1 särskild lärare i Natural-Historien; en högre Lärdomsskola med Rector, Conrector och 3:ne Colleger, en lägre Apologistskola med 2:ne Lärare, samt en på Stadens bekostnad inrättad Lancasterskola. Uti denna sistnämnda lemnas undervisning åt 140 barn, åt de fattige deribland utan betalning. Lärarens lön är 200 R:dr Banko, som betalas af Fattig-Cassan. För 2 år sedan inrättades här en annan läroanstalt, som nu, med Nädigst tillstånd, bär namn af Bernhardinas Flickskola, och hvarest 30 fattiga flickor fritt åtnjuta undervisning i läsning, skrifning och räknekonst af Läraren i Lancasterskolan, samt uti vanliga fruntimmersarbeten, såsom att sy, spinna och väfva m. m. af en dertill anställd Lärarinna, hvilken jemte fria husrum och några andra fördelar, åtnjuter en kontant lön af 166 R:dr 32 sk. Banko. Denna flickskola, som har för ändamål att till duglige tjenstehjon bilda fattiga och frånfallna flickor, har tillkommit genom frivilliga samman-skott, hvaruti H. M. Drottningen Nädigst behagat deltaga. Skolans fond uppgår nu till omkring 2,500 R:dr Banko och åtskillige af Stadens invånare utaf begge könen lemna årliga bidrag till skolans underhåll, hvarförutan de flesta skolflickorna hafva så kallade måltidsdagar i husen. Det fördelaktiga inflytande, som denna Läroanstalt redan utöfvat på elevernes bildning och sedlighet gör det önskvärdt, att tillgångarne kunde medgifva en sådan utvidgning, att flera flickor deraf kunde komma i åtnjutande.

Invid Staden finnes ett Lazarett och Kurhus för södra delen af Länets på fasta landet. Der äro 50 sängar för veneriskt smittade personer, hvilka njuta vård och skötsel vid inrättningen, utan betalning. Andra sjuke, som på Lazarattet undfå vård och läkedom, erlægga betalning, dock endast beräknad såsom ersättning för maten. En särskild Läkare är der anställd. Af Stads-Cassan lönes en Stadsläkare och Provincialläkaren för Länets södra del biträder äfven invånarne med Läkarevård.

Fattigvården är öfverlemnad åt en Direktion, som förvaltar och utdelar medlen, samt i öfrigt vakar öfver ordningen. De verkliga behöfvande åtnjuta understöd i penningar, som i början af hvarje månad utdelas. Medel-lösa barn underhållas af Fattig-Cassan, i mån af tillgångarne, på det sätt, att fosterföräldrar för dem anlagas. De mest orkeslöse, äldre fattighjonen

äro inhyste uti ett, för detta ändamål inrättadt, fattighus. Antalet af dem som njuta fattigmedel, äro 180, deraf 28 äro intagne i fattighuset, hvilket Staden underhåller. Fattigmedlen uppgå till omkring 4,800 R:dr Banko årligen och tillkomma hufvudsakligast genom beläggning å Stadens invånare samt afgifter vid egendoms-försäljningar och från aflidne personers sterbhus.

Den i Staden inrättade Sparbank, hvars fond vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande utgjorde omkring 3,600 R:dr, hade sistlidet års slut en fond af 18,641 R:dr. Som denna inrättning förnämligast är beräknad deruppå, att den arbetande klassen och tjenstfolk må kunna förvara till framtida behof en samlad, för tillfället icke behöflig, penning, så är insättningen i Sparbankeu begränsad, och får icke öfverstiga 100 R:dr Banko årligen för hvarje person.

Stadens alla inkomster, deruti inberäknade tolag, bro-, hamn och vägpenningar, uppgå vanligen för året till 9,500 R:dr Banko.

Under Calmar stad lyda Köpingarne Figeholm, Döderhultsvik, Mönsterås, Påskallavik, Pataholm och Bergqvara, hvilken sistnämnde till någon del lyder under Carlskrona. Döderhultsvik och Mönsterås äro störst. Den förra har 14 inrikes handlande och 14 andra borgare, som här i staden innehafva burskap.

2:o *Westervik*. Stadens hus och tomter utgöra till antalet 500, af hvilka de fleste äro små och ganska många med obetydliga åbyggnader försedde.

Areala rymden af stadens område utgöres af 478 Tunmland åker, 843 dito äng och 2,978 dito skog och betesmark, hvilket allt, vid den skattläggning, som år 1824 förrättades och af Kongl. Kammar-Collegium sedermera blifvit fastställd, är beräknadt till $9\frac{7}{8}$ hela hemman, deruti inbegripen den under Westervik lydande Köpingen Gamlebyn, som särskildt är uppskattad till $\frac{1}{4}$ hemman. Akern består allmännast af sand; och kan, i anseende till jordmåneus magra beskaffenhet, blott hälften deraf, eller 239 Tunmland årligen begagnas, hvaraf $\frac{2}{3}$ delar nyttjas till höstsäde, och den öfriga $\frac{1}{3}$ delen till Potatesodling. All slags vårsäd har vid flere gjorda försök befunnits

sunnits icke hafva någon trefnad på denna jord, utan oftast lemnat brukaren ringa afkastning, om icke missväxt. Af ängen, lika mager som åkerjorden, ehuru lagd i cirkulationsbruk, kan ej framfödas flere kreatur än de i tabellen upptagne hästar, oxar, kor, ungboskap och får. Utmarken till största delen bergig och mycket stenbunden, är beväxt med smärre tallskog, och gifver ett ganska klen bet.

Värdet af Stadens hus och tomter, odlad och ouppodlad jord, den för desse lägenheter utgående årliga bevillningen, Båtsmans- och Clereciets underhåll, inhemtas af tabellen, hvarvid allenast bör tilläggas, att af de 16 Båsmän, som blifvit staden pålagde, underhållas 8 af borgerliga rörelsen och 8 af stadens jord.

Stadens folcknummer utgöres af:

Mantalskrifne personer	1,874.
samt öfver- och underårige	1,355.
	Summa 3,229.

Att vaka öfver fattigförsörjningen, är en Direktion af Församlingen utsedd, hvars ledamöter årligen väljas, och der Borgmästaren är ständig ordförande.

Genom frivillige sammanskott, testaments-anslag och gåfvor, deribland Kongl. Majt Allernädigst behagat förära 800 R:dr Banko, blef under Högst-densammes sista besök i staden, en fond samlad till inrättande af ett arbetshus, der 25 fattige barn af begge könen, under Fattigvårds-Direktionens uppsigt, njuta undervisning af en läromästare och en förestånderska. Barnen få lära att läsa, skriva och räkna, samt flickorna derjemte att sy och spinna. Utom en klädning och en skjorta eller lintyg samt ett par skor, som årligen dem tilldelas, undfå barnen i hvarje vecka 12 sk. kontant. De af stadens invånare, hvilka ej sjelfve behöfva understöd, blifva, efter frivilligt begifvande, årligen taxerade till en viss af församlingen godkänd och faställd afgift, grundad på hvars och ens kända förmögenhet, rörelse och egande stadsjord, hvilka medel, jemte en procent af all, å frivillig auction försäld, omyndige barn ej tillhörig, lösegendom, och en half procent för fast egendom, tillika med viss afgift vid fartygs försäljning och sjömäns förhyrning,

samt i Lag stadgad procent af Summa-Inventarii af bouppteckningar, under Direktionens vård användas dels till arbetshus-inrättningens underhåll, och dels till månadligt understöd för fattige, sjuklige och orkeslöse personer; varande allt tiggeri strängeligen förbjudet.

Utom dessa inrättningar, finnas från längre tid tillbaka två fattighus, det ena på stadens bekostnad inrättadt, der 20 fattige och bräcklige personer af begge könen, hvilka af dertill utsedd sköterska vårdas, njuta husrum, behöflig ved samt månadligt understöd. Det andra är stiftadt af framlidna Enkefru Anna Cedertflycht, som härtill anslagit en fond af 5,555 R:dr 26 sk. 8 r:st. Riksgäldsmünt, hvilke uti Rikets Ständers Bank blifvit insatte, emot en årlig ränta af $\frac{4}{100}$ procent, under förbehåll, att Capitalet aldrig får lyftas, och räntan endast till föreskrifne behofvet användas. Af denna ränta, borde enligt gifvarinnans förordnande 16 fattige personer ifrån Westervik, Westrum, Gladhammar och Hallingsbergs Socknar njuta årligt underhåll, samt, jemte ved och mat, få fria husrum uti ett dertill på stiftarinnans bekostnad i staden uppbygdt stort och rymligt stenhus; men detta har, då räntan icke var tillräcklig till de fattigas underhåll, Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet för flera år tillbaka i så måtto ändrat, att gratialisterna, i stället för nämde förmåner, årligen undfått i ett för allt 5 R:dr 26 sk. 8 r:st Banko, ända intill år 1825, då, i anseende till räntegifvande kapitalets betydliga tillväxt, som för närvarande utgör 21,159 R:dr 14 sk. 9 r:st Banko, uppå Konungens Befallningshafvandes af Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet, understödda underdåniga proposition, Kongl. Majt Nådigst behagat fastställa, att antalet af pensionärer skulle tillökas med 22 fattige från Westervik och ofvannämde Socknar, samt att de efter första stiftelsen pensionerade 16 fattige skola årligen åtnjuta hvardera 33 R:dr 16 sk. Banko, samt de öfrige 22 hvardera 16 R:dr 32 sk. samma mynt, för året, efter hvilket Nådiga stadgande utdelning nu verkställes; varande Magistraten uppdraget, att tillsätta en Sysseman, som årligen redovisar medlens användande, och derföre får disponera 2:ne rum i ofvannämde hus, samt i årlig lön åtnjuta 50 R:dr Banko. För närvarande begagnas sjelfva huset, dels till Curhus med 14 sängar för veneriske sjuka, så väl för staden som landet häromkring, dels till arbetshus-inrättningen och dels till en år 1824 inrättad Lancasterskola, der både fattige och förmögnare mäns barn äga tillfälle lära läsa, skriva och räkna, under ledning af en lärare, som åtnjuta lön af både Fattigvårds och Stadsmedlen.

Skjutsen bestrides, med 11 hästar, af fyra dertill anslagne, på stadens mark belägne, torp, hvilka, om någon gång behofvet så skulle fordra, understödjas af i staden boende skjutsande personer.

Blott en enda allmän landsväg af ungefärligen $\frac{1}{2}$ mils längd leder till staden, och den underhålles, så långt stadens mark sig sträcker, af samtliga husägare, i förhållande till tomtornes storlek.

Hufvudnäringen är *Handel*, och stadens större eller mindre välstånd beror på det förhållande hvaruti dess utrikes handelsrörelse under omvexlande conjuncturer sig befinner. Denna drifves med 22 större och mindre fartyg af 1,297 lästers sammanräknad dräktighet, hvilka besöka flera närmare och fjärrare utrikes hamnar, samt exportera ortens producter, såsom Jern, Beck, Tjära, Bräder, Plankor och Bjelkar, hvarpå likväl i senare åren varit liten eller ingen vinst.

Stadens import har egentligen bestått i Salt, hvilket i anseende till den nog dryga tullen å denna nödvändighetsvara, gifvit ganska liten förtjenst. Afsättningen deraf har skett dels till Norrige och inrikes städer, dels till angränsande skärboer, dels ock till allmogen från detta och Östergötlands Län. Dessutom finnas 10 jakter af tillsammans 170 lästers dräktighet som endast begagnas till inrikes sjöfart. Tvänne skeppsvarf äro vid staden inrättade, hvarest gemenligen byggas 2:ne fartyg årligen af större eller mindre dräktighet.

Stadens handlande, 24 till antalet, drifva in- och utrikes handel samt äro till största delen tillika skeppsredare. Handtverkerierna äro här, såsom i flere andra städer, uti ett slätt tillstånd, och orsaken dertill torde till någon del kunna tillskrifvas lättheten att vinna burskap, hvarigenom nästan hvarje stad fått mångfaldigt flere mästare än behofvet påkallat. Härvarande mästars antal utgör 29 personer.

Någre manufacturer äro ej här inrättade. Den enda här varit, nemligen en klädesfabrik är för flere år tillbaka nedlagd.

En Elementarskola finnes, der undervisningen meddelas i tre klasser af Rector och 2 Colleger, af hvilka den ene erhåller i lön af staden 20 tunnor spanmål, hälften Råg och hälften Korn.

Sjukvården härstädes besörjes af en Stads-Fysikus och en Stads-Chirurg, hvilka lönas af staden, och är den sednare tillika läkare vid kuhuset.

Stadens inkomster utgöras af skott och förskott, ägopenningar, Burgäld, Stadstolagen, Våg- och Mätare-penningar, Bro- Hamn- och Ringpenningar, Ståndpenningar, Tomtören, *Plaupenningar af Gamleby Köping*, Arrende af Stadskällaren och den så kallade Stadskrogen i Gamleby, samt $1\frac{1}{2}$ hemman Bjarvik, hvartill staden är ägare, äfven en procent af fastighetsköp, belöpande sig alla förutnämde inträder, i medeltal för fem år, till 5,950 R:dr årligen och stadens utgifter för Embetsmännens löner, byggnader m. m. till 5,900 R:dr allt Banko.

De publike hus, hvilka staden har att underhålla, äro Rådhuset, Skolhuset, Stadskällaren, Mätare- och Saltnederlags-bodarne, Jernvägen, Packhuset och fem Spruthus, der stadens fem sprutor förvaras.

Tullmedlen vid tullkammaren härstädes, beräknade i medeltal för sist förflutne fem åren uppgå till 37,383 R:dr Banko årligen.

3:o *Wimmerby*. Invånarnes antal i staden och på dess ägor utgör: Mantalsskrifne personer 862, hvaraf 361 mankön och 501 qvinkön; öfver-åriga 132, nemligen 37 mankön och 95 qvinkön, samt underåriga 473, deraf 233 mankön och 240 qvinkön, eller tillsammans 1,467, hvaraf 361 mankön och 836 qvinkön. Staden har således, sedan sista *Femårs-Berättelsen* aflemnades, vunnit en tillökning af 82 mantalsskrifne personer, äfvensom antalet af öfver- och underåriga förökats.

Stadens bestånd är grundadt på jordbruk, handel med kramvaror och viktualier, samt handtverkerier. Handeln med Oxar, som fordom utgjort en af stadens förnämsta näringsgrenar, har nu mera alldeles upphört, sedan slagtare från Stockholm börjat kringresa för att dels på landtmarknaderna och dels hemma i byarne göra uppköp af dessa kreatur. De handlande, hvilkas antal under dessa fem åren varit lika, förse landsorten med dess behof af kramvaror, uppköpa samt afsätta i andre städer, lin, vax och andre viktualier.

Genom flere här sammanstötande Allmänna vägar, äger staden god kommunikation åt alla sidor och säkert är, att den i anledning deraf fördelaktigt
inverkar

inverkar på landets kultur och näringar, då landtmannen således der med lätthet kan afsätta sina producter; varande allmogen omkring staden i allmänhet välmående samt till en del förmögen, hvilket förorsakar att staden från närmare håll icke saknar ymnig tillförsel.

Handel och näringar hafva visserligen mera till- än aftagit, dock hafva de icke synnerligen stigit.

Handtverkerierna äro, med få undantag, för det mesta uti en mindre god belägenhet, dels emedan idkarnes antal är för stort i förhållande till af-nämarnes, dels i följd af förorsakad kostnad och tidspillan, då handtverkarne till aflägsse landtmarknader kringföra deras tillverkningar.

Jorden, som årligen mer och mer uppodlas, brukas väl, och användes så väl till producerande af spanmål och potatoes, som äfven till lin och foderväxter; och uppgår grödan i vanliga år till stadens behof äfven med något öfverskott till afsalu.

För undervisningen finnes i staden en lärdomsskola med Rector och 2:ne Colleger.

Sjukvården bestrides af en Stadsläkare, äfven som af här stationerade Provincial-läkaren.

Fattigförsörjningen, som bestrides af stadens Låne-Magasin och Fattig-Cassa samt frivilliga gåfvor, är otillräcklig till förekommande af tiggeri. Den fond för Arbets- och Fattigförsörjningsanstalt, som i några år varit påbegynd, har ännu icke stigit till den höjd att något hufvudsakligt dermed kan uträttas.

4:o *Borgholm*. Stadens folkmängd, som vid sista Femårs-Berättelsens afgifvande utgjorde 316 personer, uppgår nu till 417, hvilken betydliga tillökning hufvudsakligen är att tillskrifva skedda inflyttningar.

Stadens handel är i synbart tilltagande. Den består till det mesta i uppköp af ortens spanmål, som derefter försäljes till andra inrikes platser, vanligen Stockholm och Carlskrona; äfven idkas bodhandel med sill och salt samt de öfriga köpmanna-varor, som orten kan behöfva. De handlande berga sig ganska väl, och åtskilliga anses för förmögna. Handtverkarne der-

emot befinna sig i allmänhet uti mindre goda omständigheter; men de hafva också nästan alla ditkommit i utblottadt tillstånd. Det är utan allt tvifvel, att staden Borgholm är af stor fördel för norra delen af Öland, genom den lättade afsättningen af ortens öfverflödiga spannmål, som nu äger rum.

Staden har ännu icke hunnit samla tillräckliga medel för inrättandet af någon skola; äfvenså har ännu ingen fattigvårds-reglering blifvit här verkställd. Sjukvården besörjes dels af Provincial-läkaren för Öland och dels af läkaren vid det i staden inrättade Kurhus, hvilket äger 10 sängar för venerska sjuka.

Stadens årliga inkomster äro obetydliga. De utgå till större delen af tomtören, samt bro- och hamnpenningar, och anses årligen utgöra 300 R:dr Banko. Den jord staden äger är af ringa omfång och består blott af betesmark.

I afseende på jurisdiktionen lyder Borgholm under Ölands Norra Mots Tings-Rätt, och tillhör, hvad själavården vidkommer, Köpings församling. En Sparbank är i staden inrättad.

Calmar Lands-Canzli den 20 December 1838.

På Landshöfdinge-Embetets vägnar:

Gustaf Sylvander.

C. A. Palme.

